

איסור לשון הרע

הקדמה:

בימי הדין והרחמים, עם ישראל משתדל להתנקות מכל חטא ולחזק את השלום והאחדות, בדומה למלאכי השרת: "מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא כך ישראל נקיים מכל חטא מה מלאכי השרת - שלום ביניהם כך ישראל ביום הכפורים והקב"ה שומע עדותן... ומכפר עליהם" (טור אורח חיים סימן תרו).

א. לשון הרע בשגרה ובמלחמה

נאמר בתורה:

ויקרא פרק יט פסוק טז:

לֹא תֵלֵךְ רֵעֶיךָ, לֹא תַעֲמִיד עַל־דַּם רֵעֶךָ, אֲנִי ה'.

ופסק הרמב"ם:

רמב"ם הלכות דעות פרק ז הלכה א:

המרגל בחבירו עובר בלא תעשה, שנאמר 'לֹא־תֵלֵךְ רֵעֶיךָ', ואף על פי שאין לוקין על דבר זה, עוון גדול הוא וגורם להרוג נפשות רבות מישראל, לכך נסמך לו 'וְלֹא תַעֲמִיד עַל־דַּם רֵעֶךָ'.

אזהרה מיוחדת נאמרה לגבי חיילים היוצאים למלחמה:

דברים פרק כג פסוקים י-טו:

כִּי־תֵצֵא מִחֲנֶה עַל־אֹיְבֶיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דְּבַר רַע... כִּי ה' אֱלֹקֶיךָ מִתְּהִלָּה בְּקֶרֶב מִחֲנֶה לְהַצִּילָךְ וְלָתֵת אֹיְבֶיךָ לְפָנֶיךָ, וְהָיָה מִחֲנֶיךָ קְדוֹשׁ.

וזרשו חז"ל:

ספרי דברים פרשת כי תצא פסקא רנד:

"ונשמרת מכל דבר רע" ...כשהוא אומר 'דבר' - אף על לשון הרע.

והוסיף הרמב"ן:

השגות הרמב"ן לספר המצוות שכחת הלאוין מצוה יא:

ענין המצוה הזאת (להישמר מדבר רע ובכללו מלשון הרע במלחמה) שנמנענו במחנה מן העבירות האלה הגורמות סילוק השכינה.

בירושלמי מובא, שכשנזהרים מלשון הרע הקב"ה מצליח את מלחמותינו:

תלמוד ירושלמי מסכת פאה פרק א הלכה א:

אמר רבי אבא בר כהנא: דורו של דוד כולם צדיקים היו וע"י שהיה להן דילטורים (מקטרגים, דוברי לשון הרע) היו יוצאים במלחמה והיו נופלים... דואג ואחיתופל שהיו לוהטים אחר לשון הרע... אבל דורו של אחאב עובדי עבודה זרה היו ועל ידי שלא היה להן דילטורין היו יורדים למלחמה ונוצחין.

ב. סוגי הדיבור האסורים?

❖ על אלו נושאים נאסר לדבר?

הרמב"ם מנה את מיני הדיבור האסורים:

רמב"ם הלכות דעות פרק ז הלכה ב:

אי זהו רכיל? זה שטוען דברים והולך מזה לזה ואומר: 'כך אמר פלוני' (עליו), 'כך וכך שמעתי על פלוני' (שעשה לו), אף על פי שהוא אמת - הרי זה מחריב את העולם (אחר שמעורר סכסוכים). יש עוון גדול מזה עד מאד והוא בכלל לאו זה, והוא לשון הרע, והוא המספר בגנות חבירו אף על פי שאומר אמת. אבל האומר שקר נקרא 'מוציא שם רע' על חבירו (וחטאו חמור יותר ממספר לשון הרע).

❖ האם מותר לספר עובדה נכונה שלילית על חברו?

❖ מהי כוונת הרמב"ם באומרו "הרי זה מחריב את העולם"?

גם דיבור שאין בו גנאי, אך עשוי לגרום נזק לחברו, נכלל באיסור לשון הרע:

רמב"ם הלכות דעות פרק ז הלכה ה:

המספר דברים שגורמים, אם נשמעו איש מפי איש, להזיק חבירו בגופו או בממונו. ואפילו להצר לו או להפחידו - הרי זה לשון הרע.

החפץ חיים הסביר מדוע האיסור נוהג גם בנזק עקיף:

חפץ חיים רכילות - באר מים חיים כלל ט ס"ק א:

דין זה דלשון הרע - איננו כשאר חלקי נזקי ממון ... (בהם לא חייבה התורה) על גרמא, מה שאין כן בלאו זה דלשון הרע. וטעם לזה, כי שם בנזקי ממון לא מיירי התורה רק בדיעבד, אם הזיקו לענין תשלומין, ולכך פטרה בהם גרמא, משאין כן בענינו בלשון הרע, דאיידין לענין לכתחלה, אם הוא מותר לדבר דבר זה או לא, ולכך אסרה התורה אפילו אם רק גורם היזק בדיבורו לחבירו, כי בגרמא בניזקין גם כן דינא הכי דאסור לכתחלה.

ג. אופן סיפור לשון הרע

❖ האם מותר לספר דבר רע על חבר בנוכחותו?

נאמר בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת ערכין דף טו עמוד ב:

אמר רבה: כל מילתא דמיתאמרא באפי מרה (דיבור הנאמר בפני מי שעליו מדובר), לית בה משום לישנא בישא (אינו לשון הרע). אמר ליה: כל שכן חוצפא ולישנא בישא! (בדיבור בפני מי שעליו מדובר ישנה חוצפה יתירה) אמר ליה: אנא כרבי יוסי סבירא לי, דאמר רבי יוסי: מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי.

והסביר רש"י:

רש"י שם:

דמיתאמרא באפי מרה - שהמרגל אומר בפני האומר עליו.

וחזרתי לאחורי - לראות מי יעמוד אחורי שאף בפני הבעלים אני אומרה, אלמא לאו לישנא בישא חשיבא.

וכן פסק היראים:

ספר יראים סימן קצא:

וקיימא לן כר' יוסי...דהא קם ליה (פסק) רבא כוותיה.

המהר"ל נקט שהיתר זה קיים אף בדיבור בגנות חברו:

נתיבות עולם נתיב הלשון פרק ז:

אין לשון הרע כאשר האדם יש לו מריבה וקטטה עם אחרים, שאין זה נתלה בלשון... (ש)כאשר הוא לפני חבירו אז הוא יכול לעמוד כנגדו ולהשיב על דבריו, וכיון שיכול להשיב על דבריו ויכול לעמוד כנגדו אין זה כל כך רע שיהיה נקרא לשון הרע... רק אם מדקדק שלא לומר בפניו רק שלא בפניו, דבר זה תולה בלשון דוקא, והוא שנקרא לשון הרע דוקא בלשון.

אולם הרמב"ם חלק על כך:

רמב"ם הלכות דעות פרק ז הלכה ה:

בנפשו בהסכם גמור שלא להאמין לדברי הגנות שמספרין על חבריהם. ב. לא יהיה ניחא ליה (נוח לו) בשמיעת סיפוריהם האסורים האלה. ג. גם יעמיד על עצמו שלא להראות לפני המספרין שום תנועה שיראה ממנה שהוא מסכים לדבריהם, אך (אלא) ישב כאבן דומם. ואם יוכל להראות לפנייהם פנים נזעמים, שיבינו ממנו שהוא אינו מסכים לדבריהם ההבלים - בודאי הוא טוב יותר.

ה. תשובה על לשון הרע

איסור לשון הרע כולל גם עבירה בין אדם לחברו וגם עבירה בין אדם למקום, ועל התשובה עליו כוללת הן את מרכיבי התשובה הרגילים והן את החובה לרצות את חברו.

כך כתב רבנו יונה:

ספר שערי תשובה שער ג אות רז:

אם ישוב בעל הלשון בתשובה צריך לבקש מחילה לאשר מוצק לו.

והוסיף החפץ חיים:

חפץ חיים לשון הרע כלל ד אות יב:

כשיתפייס וימחול לו, לא נשאר עליו כי אם העון דבין אדם למקום ויעשה כנ"ל (חרטה, וידוי וקבלה לעתיד).

כאשר לחברו לא נגרם צער, די בחזרה בתשובה בין אדם למקום:

חפץ חיים לשון הרע כלל ד אות יב:

אם השומעים דחו את דבריו ולא נתגנה חברו על ידי זה כלל בעיניהם, אם - כן לא נשאר עליו כי אם העון דבין אדם למקום... תיקונו, שיתחרט על שעבר, ויתודה, ויקבל על עצמו בלב שלם על להבא שלא לעשות כן.

אולם בשם הגר"י מסלאנט הובא, שכאשר מי שדברו עליו אינו מודע לכך, אסור לומר לו זאת, בכדי שלא לצער:

פרח מטה אהרן עמוד 187:

אי אפשר לומר שיש חיוב על מי שעושה תשובה שיוסף פשע על פשעו ויצער את חברו על ידי שיגיד לו שדיבר בגנותו... (ו)רבנו יונה מיירי במקום שחברו יודע שחברו דיבר בגנותו, שאז השם 'רשע' לא פקע ממנו עד שיפייס אותו. אבל היכא שחברו אינו יודע מזה, אז אסור לחוטא להגיד לו, מפני שהוא מוסיף פשע על פשעו.

וכך נקט למעשה הגרש"ז אוירבך:

הליכות שלמה מועדים פרק ג סעיף ו:

מי שסיפר לשון הרע על חברו ואין חברו יודע מזה, ואם יגלה לו הדבר כדי לבקש מחילתו יצטער הלה בשמעו על כך, לא יגלה לו את הדבר.

ו. הלכה למעשה

א. אסור לספר בגנותו של הזולת, בין אם הדברים הנאמרים נכונים ובין אם אינם נכונים.

ב. איסור זה, הוא בין כשאומר הדברים בפיו, ובין על ידי כתיבה, ואף ברמז או בדרך שחוק וקלות ראש.

ג. איסור זה, הוא אף כשאומר את הדברים בפני מי שמספר עליו.

ד. אפילו אם בתוך הגנות שגינה את חברו, גינה גם את עצמו - הדבר נחשב ללשון הרע.

ה. התורה אוסרת לשמוע לשון הרע. אדם שנאלץ לשבת בחבורת אנשים המדברים לשון הרע, ואין ביכולתו להוכיחם או להשתמט מהם או לאטום אוזניו: א. יחליט בליבו שלא להאמין בשום פנים לדברי הגנאי שהוא שומע. ב. יחוש בליבו אי נוחות ואי רצון לשמוע את הלשון הרע. ג. לא יראה לנוכחים כל סימן של הסכמה עם דברי המספר. אם הדבר אפשרי, יגלה בפניהם - במילים או בהבעת פנים - את מורת רוחו.

אחד המספר בלשון הרע בפני חברו או שלא בפניו... - הרי זה לשון הרע.

❖ חשוב: כיצד יסביר הרמב"ם את דברי רבי יוסי?

המהרש"א הסביר את דברי רבי יוסי באופן אחר:

מהרש"א חידושי אגדות מסכת ערכין דף טו עמוד ב:

הכי קאמר: כל מלתא גם שהוא נראה מיניה קצת לישנא בישא אילו האומרה לא היה חש לאומרה גם בפניו אין זה לישנא בישא לאומרה שלא בפניו והמשל כגון נורא בי פלניא אם גם בפניו היה אומרה שלא בפניו נמי לית לן בה משום לישנא בישא.

וכן נקט החפץ חיים אף בדעת היראים:

חפץ חיים לשון הרע באר מים חיים כלל ג ס"ק א:

מה שפסק בספר יראים כ' יוסי גם הוא איירי בענין דאין בו משום לשון הרע.

והוסיף שהאיסור תקף בכל דרך ביטוי:

חפץ חיים הלכות לשון הרע כלל א הלכות ח-ט:

איסור זה של לשון הרע, הוא בין אם הוא מספר עליו בפיו ממש, או שהוא כותב עליו דבר זה במכתבו. וגם אין בו חילוק בין אם הוא מספר עליו הלשון הרע שלו בפירוש, ובין אם הוא מספר עליו הלשון הרע בדרך רמז - בכל גווני (בכל אופן), בכלל לשון הרע הוא. ודע עוד, דאפילו אם בתוך הגנות שגינה את חברו, גינה את עצמו גם כן בזה הגנות גופא (עצמה), ואפילו הקדים להתרעם על עצמו בזה, אפילו הכי (למרות זאת), מכלל דלטוריא לא נפיק (לא יצא מכלל דיבור רכילות).

האם לדעתך, המשפטים הבאים מוגדרים כלשון הרע:

❖ 'אני ודני אף פעם לא איחרנו לשמירה' (שיעור...).

❖ 'אביעד הוא בחור ישר, הוא אף פעם לא רימה את המפקד' (הודעה בוואצאפ, עם סמילי קריצה).

כמו כן, כתב החפץ חיים שישנו איסור אף אם מספר דרך צחוק:

חפץ חיים הלכות לשון הרע כלל ג הלכה ג והלכה ה:

אפילו אינו מדבר מתוך השנאה ולא נתכוון בהסיפור לגנותו, (אלא) רק אמרו דרך שחוק ודרך קלות ראש - אף על פי כן, כיון שעל פי אמת דברי גנאי הוא - אסור מן התורה.

ד. שמיעת לשון הרע

כשם שאין לספר לשון הרע, כך גם אסור לשמוע לשון הרע:

ספר שמות פרק כג פסוק א:

'לא תשא שמע שוֹאֵל אֶל תַּשֵּׁת יְדְךָ עִם הַשָּׁעַ לְהִיֵּת עֵד חָמָס'.

ומבואר במכילתא:

מכילתא דרשב"י על הפסוק הנ"ל:

ומנין אזהרה למספר לשון הרע, ולמקבל לשון הרע? תלמוד לומר 'לא תשא' (וכן) 'לא תשא'.

❖ כיצד ינהג חייל שנאלץ לשבת בחברת חיילים שמספרים לשון הרע?

חפץ חיים לשון הרע כלל ו אות ה:

אם ישב בחבורת אנשים שנתקבצו לענין מה והתחילו לדבר דיבורים אסורים, והוא משער שדברי תוכחתו לא יועילו להם מאומה - תלוי בזה: אם אפשר לו לילך ממסבתם (מישיבה איתם) או להניח אצבעו באזניו, מצוה רבה הוא עושה בזה... אבל אם אי אפשר לו להישמט ממסבתם (מהישיבה איתם), ומשער בעצמו שעצה זו דהנחת אצבעו באזניו גם כן קשה לו מאוד... צריך שלושה פרטים שיזהר בהן מאד: א... יחליט

